

9. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]; Держ. установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». — К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. — 40 с.
10. Будзяк О.С. Екологічнобезпечне використання земель: теоретичні та практичні аспекти / О.С. Будзяк. — К.: Аграр Медіа Груп, 2011. — 326 с.
11. Законодавчо-нормативне забезпечення охорони природи в лісовому секторі України / А.М. Артов, Г.В. Бондарук, О.О. Кагало, Л.Д. Проценко. — [Аналітичний звіт]. — К.: Fleg, ADC, WWF, IUCN. — 2012. — 166 с.

УДК 332.3

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

О.В. Крохтяк
аспірант

Інститут агроекології і природокористування НААН

Наведено характеристику критеріїв для оцінювання земель сільськогосподарського призначення. Презентовано методичку оцінювання земель сільськогосподарського призначення Львівської області за еколого-економічними критеріями.

Ключові слова: оцінювання землі, землі сільськогосподарського призначення, урожайність сільськогосподарських культур, родючість ґрунтів.

Економічне оцінювання земель сільськогосподарського призначення на сьогодні є найважливішим напрямом наукових досліджень. Землі сільськогосподарського призначення є основою людського життя та середовищем для існування живих організмів. Існує велика кількість критеріїв, за якими можна оцінити землі сільськогосподарського призначення, зокрема родючість ґрунту, урожайність сільськогосподарських культур та ін. Значна увага приділяється таким показникам, як урожайність та валовий продукт. Проте не враховуються комплексні показники, які поряд з економічною оцінкою характеризують екологічний та природний стан земельних ресурсів.

Розроблення теорії економічного оцінювання земель сільськогосподарського призначення займалися багато науковців. Зокрема, П.М. Першин, П.Ф. Веденічев, П.П. Маракулін, С.Г. Струмлінін головним критерієм оцінювання визнають ефективність витрат на землях сільськогосподарського призначення. С.Д. Черьомушкін, О.Г. Топчієв, Л.Я. Новаковський критерієм економічного оцінювання земель вважають вихід валової продукції на 1 га. Незважаючи на велику кількість опублікованих праць щодо оцінювання земель сільськогосподарського призначення, багато аспектів цієї проблеми залишаються малодослідженими. Тому в цій статті ми проаналізували еколого-

економічні критерії оцінювання земель сільськогосподарського призначення на прикладі Львівської області.

У сучасній науковій літературі пропонується оцінювати землі сільськогосподарського призначення за такими критеріями: структура угідь і ґрунтового покриву; екологічна стійкість земельних ресурсів; родючість ґрунтів; продуктивність орних земель; продуктивність кормових угідь (урожайність сіна); бальна оцінка земель (результати бонітування) [1]. При цьому рекомендовано екологічну стійкість земельних ресурсів визначати як співвідношення стабільних та нестабільних в екологічному відношенні угідь, родючість ґрунтів характеризувати за показниками вмісту гумусу, основних елементів живлення рослин тощо, а продуктивність орних земель аналізувати за урожайністю основних сільськогосподарських культур.

Зрозуміло, що різні критерії дають можливість найбільш комплексно оцінити землі сільськогосподарського призначення та вибрати показники, які є найбільш адекватними до тих завдань, згідно з якими відбувається оцінювання земель. З метою апробації наведеної системи показників охарактеризуємо землі сільськогосподарського призначення у Львівській області. Що стосується структури угідь і ґрунтового покриву, то слід сказати, що площі сільськогосподарських земель у різних

адміністративних областях України займають від 37 до 89%. За ступенем сільськогосподарської освоєності земель усі області умовно поділяються на три групи: I — < 60%; II — 61–80%; III — > 80%. Львівська область належить до першої: частка площ сільськогосподарських земель становить 59,3% [1].

У табл. 1 наведено дані щодо розподілу сільськогосподарських угідь Львівської області за землевласниками та землекористувачами. Так, площа ріллі усіх категорій господарств, у тому числі організацій, підприємств, установ усіх форм власності, найбільшою була в 2005 р. — 797,7 га (62,9% площі всіх сільськогосподарських угідь області) і зменшилась у 2014 р. на 3,9 га. Фермерським господарствам

найбільша площа ріллі належала в 2014 р. — 292,6 га (58,1% загальної площі ріллі всіх категорій господарств) і менша в 2011 р. — 267,8 га. Щодо динаміки площі ріллі у власності громадян, то найбільша була в 2011 р. — 528,3 га (65,9% загальної площі ріллі всіх категорій господарств) і зменшилась у 2014 р. до 501,2 га. Площа сіножатей і пасовищ усіх категорій господарств, у тому числі організацій, підприємств, установ усіх форм власності, найбільшою була в 2005 р. — 448,3 га з часткою 35,3%, а зменшилась у 2014 р. на 3,9 га (0,1%).

Фермерські господарства найбільшу площу і частку сіножатей та пасовищ мали в 2013 р. — 207,7 га і 42,3%, а найменшу в 2007 р. — 184,2 га і 40,2% відповідно. У власності громадян

Таблиця 1

Розподіл сільськогосподарських угідь за землевласниками та землекористувачами у Львівській області, 2005–2014 рр.

Категорії землевласників та землекористувачів	Роки						Відхилення +/-
	2005	2007	2009	2011	2013	2014	
<i>Сільськогосподарські угіддя — всього, тис. га</i>							
Усі категорії господарств, у т. ч. організації, підприємства, установи всіх форм власності	1269,7	1268,1	1266,7	1265,0	1263,3	1262,0	-7,7
включаючи фермерські господарства	472,1	457,9	478,6	463,9	490,9	503,9	+31,8
громадяни, яким надані землі у власність і користування	797,6	810,2	788,1	801,1	772,4	758,1	-39,5
<i>У т. ч. рілля</i>							
Усі категорії господарств, у т. ч. організації, підприємства, установи всіх форм власності, га/%	797,7	797,4	796,7	796,1	794,7	793,8	-3,9
	62,9	62,9	62,9	62,9	62,9	62,9	0
включаючи фермерські господарства	278,5	269,9	279,8	267,8	279,5	292,6	+14,1
	58,9	58,9	58,5	57,7	56,9	58,1	-0,8
громадяни, яким надані землі у власність і користування, га/%	519,2	527,5	516,9	528,3	515,2	501,2	-18,0
	65,1	65,1	65,6	65,9	66,7	66,1	+1,0
<i>У т. ч. сіножаті і пасовища</i>							
Усі категорії господарств, у т. ч. організації, підприємства, установи всіх форм власності, га/%	448,3	447,1	447,1	445,2	444,9	444,4	-3,9
	35,3	35,3	35,3	35,2	35,2	35,2	-0,1
включаючи фермерські господарства, га/%	189,7	184,2	195,0	192,3	207,7	207,6	+17,9
	40,2	40,2	40,7	41,5	42,3	41,2	+1,0
громадяни, яким надані землі у власність і користування, га/%	258,6	262,9	251,3	252,9	237,2	236,8	-21,8
	32,4	32,4	31,9	31,6	30,7	31,2	-1,2

Категорії землевласників та землекористувачів	Роки						Відхилення +/-
	2005	2007	2009	2011	2013	2014	
<i>У т. ч. багаторічні насадження (сади, ягідники)</i>							
Усі категорії господарств,	22,9	22,9	23,0	23,0	23,0	23,1	-0,2
у т. ч. організації, підприємства, установи всіх форм власності, га/%	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	0
включаючи фермерські господарства, га/%	3,1	3,1	3,1	3,1	3,0	3,0	-0,1
	0,7	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6	-0,1
громадяни, яким надані землі у власність і користування, га/%	19,8	19,8	19,9	19,9	20,0	20,1	-0,3
	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6	2,6	+0,1

Джерело: [2-5].

найбільша площа сіножатей і пасовищ була в 2007 р. — 262,9 га (32,4%) і зменшилась на 26,1 га (на 2,4%) в 2014 р. Багаторічні насадження (сади, ягідники) найбільшу площу займали в 2014 р. — 23,1 га, а найменшу в 2005 і 2007 роках — 22,9 га, але частка їх не змінювалась протягом усього періоду і становила 1,8%. У фермерських господарствах площа багаторічних насаджень (сади, ягідники) була однаковою майже протягом усього періоду — 3,1 га, або 0,7%, лише в 2013 і 2014 роках — зменшилась на 0,1 га (0,1%). У власності громадян площа багаторічних насаджень (сади, ягідники) була найменшою в 2005 і 2007 роках — 19,8 га або 2,5%, і збільшилась у 2014 р. на 0,3 га або 0,1%.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що площа сільськогосподарських угідь у власності фермерських господарств та громадян збільшилась на 31,8 та 39,5 тис. га відповідно. Також збільшилась площа ріллі, сіножатей і пасовищ у фермерських господарствах на 14,1 та 17,9 тис. га, але зменшилась площа під багаторічними насадженнями на 0,1 тис. га. Площа ріллі, сіножатей та пасовищ і багаторічних насаджень у власності громадян зменшилась на 18,0, 21,8 та 0,3 тис. га відповідно. Така тенденція свідчить, що основними суб'єктами впливу на стан земельних ресурсів у Львівській області є фермерські та особисті селянські господарства.

Територія Львівської області характеризується наявністю різноманітних ґрунтоутворюючих і підстилаючих порід, які створюють велику строкатість ґрунтового покриву. У північній частині області (Мале Полісся) переважають дерново-підзолисті ґрунти, у північно-східній — чорноземи, в центральній — сірі лісові, опідзолені, в районах Карпат — буроземи, в долинах річок — лучні, лучно-болотні,

дернові та болотні ґрунти. Близько 70% території регіону становлять ерозійно небезпечні ґрунти (на рівнинній частині — 60, у гірській незаселеній — 90%). До найпоширеніших ґрунтоутворюючих порід на Львівщині належать лесоподібні суглинки, які вкривають підвищення рівнинної частини регіону.

З рис. 1 видно, що в структурі ґрунтового покриву Львівської області найбільше ясно-сірих, сірих та темно-сірих опідзолених ґрунтів. Для підтримання балансу поживних речовин у цих ґрунтах потрібно обмежувати використання тих чи інших ґрунтів суб'єктами господарювання.

Екологічну стійкість земельних ресурсів характеризує ступінь розораності земель. Найбільш нестійкими в екологічному відношенні є ті райони, в яких розорані землі значно переважають над умовно стабільними угіддями, до яких відносять сіножаті, пасовища, землі,

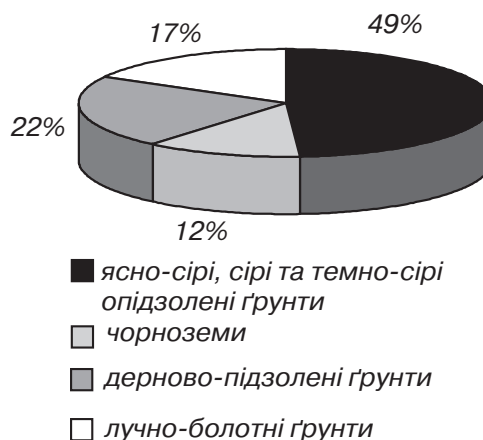

Рис. 1. Структура ґрунтового покриву Львівської області (в %)

Джерело: на основі [6].

вкриті лісом, чагарниками, болота. Показник стійкості (ПС) відповідає відношенню площі умовно стабільних угідь до площі ріллі. Найбільш стійкими слід вважати земельні ресурси північних і західних (ПС > 0,7), а найбільш вразливими — південних і східних областей України (ПС < 0,3). Напружена екологічна ситуація в більшості районів області спричинена значною мірою недооцінюванням, а нерідко й повним ігноруванням ерозійно-деградаційних процесів, зумовлених як законами природи, так і антропогенною діяльністю. Нинішній стан земельного фонду в області на межі критичного і в поєднанні з посиленням процесів деградації ґрунтового покриву створює значну загрозу екологічній та продовольчій безпеці [6].

Коефіцієнт екологічної стійкості землекористування Львівської області на 01.01.2014 р. становив 0,56. Це свідчить про те, що ситуація в галузі землекористування середньостабільна, що пояснюється високим ступенем антропогенного навантаження на земельні ресурси, хоч і меншим, ніж у середньому по Україні (індекс розораності земель в області становить 0,364 при 0,810 в цілому по Україні). Разом з тим, в області продовжуються процеси зменшення вмісту гумусу в ґрунтах, розширення площі кислих (їх частка сягає 24%) та еродованих ґрунтів (41,4% сільгоспугідь) [9].

Критерієм оцінювання екологічного стану сільськогосподарських угідь передусім є рівень родючості ґрунтів як основа функціонування цієї категорії земель. Саме родючість ґрунтів зумовлює рівень продуктивності земель, їхню господарську значимість і вартість. За Законом України «Про охорону земель» [7], родючість ґрунту — це здатність ґрунту задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту. Родючість є основною специфічною властивістю ґрунтів, що якісно відрізняє їх від вихідної (материнської) гірської породи. На ціліні родючість тісно пов'язана з генетичними особливостями ґрунтів, а на ріллі, крім того, ще й з характером їх сільськогосподарського використання. Її рівень залежить від складу ґрунту, агрономічно цінних властивостей і режимів, зумовлених як ґрунтоутворювальними процесами, так і технологіями вирощування сільськогосподарських культур [1].

Одним з головних показників для оцінювання родючості ґрунту є вміст у ньому комплексу специфічних органічних речовин — гумусу. Гумусом називають складний динамічний комплекс органічних високомолекулярних сполук кислотної природи, які утворилися внаслідок

док процесів розкладу та гуміфікації органічних решток і вступили в тісний взаємозв'язок з мінеральними компонентами ґрунту. У загальній масі органічної речовини ґрунту він становить 95–97%. За складом сполук гумусу поділяють на дві групи: 1) сполуки індивідуальної природи — детрити. Ця група складається з тих самих хімічних сполук, що й рослинні решки, — білків, вуглеводів, жирів, спиртів, ефірів, смол, органічних кислот. Сполуки цієї природи містять 10–15% гумусу. У родючості ґрунту вони відіграють досить важливу роль, оскільки швидко мінералізуються й забезпечують його біологічно активними речовинами; 2) сполуки специфічної природи (містяться лише в ґрунті) — гумусові речовини. Характерною їхньою властивістю є гетерогенність, варіювання властивостей, можливість поділу на фракції — гумінові кислоти, фульвокислоти, гуміни [8].

Родючі ґрунти в Львівській області становлять 72%. Багаті на них Сокальський, Золочівський, Бродівський, Буський, Пустомитівський, Радехівський, Городоцький, Кам'янка-Бузький, Жовківський, Жидачівський, Миколаївський райони. Нижча родючість ґрунтів Яворівського, Дрогобицького, Самбірського, Старосамбірського, Стрийського районів. Сколівський і Турківський райони вкриті малородючими буроземно-підзолистими та бурими гірськолісовими ґрунтами (9% загальної кількості по області) [6].

Найбільш інформативним критерієм стану сільськогосподарських угідь є їхня продуктивність, яка визначається урожайністю культур, що вирощуються в сівозмінах на орних землях, продуктивністю сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень [1]. У табл. 2 наведено дані про урожайність основних сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області (2005–2014 рр.).

Урожайність пшениці, ячменю, цукрових буряків (фабричних) та кукурудзи (на зерно) має стійку тенденцію до її збільшення. Урожайність інших культур вирізняється певною строкатістю. У 2014 р. урожайність пшениці зроста порівняно з 2005 р. на 53,9%, ячменю — на 62,9%, цукрових буряків (фабричних) на 39,7, кукурудзи (на зерно) — на 65,9%. На 81% збільшилась урожайність проса в 2013 р. порівняно з 2005 р. Очевидно, що найефективнішими для вирощування у Львівській області є пшениця, жито, ячмінь, цукрові буряки, кукурудза (на зерно), а менш ефективними — овес, просо, гречка, картопля, овочі, горох та квасоля. З огляду на це можна зробити висновок, що урожайність сільськогосподарських культур є важливим критерієм при оцінюванні землі.

Таблиця 2

Урожайність основних сільськогосподарських культур у господарствах Львівської області, ц/га (2005–2014 рр.)

Сільськогосподарські культури	Роки					
	2005	2007	2009	2011	2013	2014
Пшениця	24,5	25,9	31,3	34,9	36,2	45,4
Жито	16,0	17,0	20,2	25,1	22,8	25,4
Ячмінь	23,0	23,7	28,0	29,8	33,1	39,0
Овес	16,8	16,9	19,8	23,0	22,7	26,5
Просо	5,6	12,0	22,2	23,4	29,6	23,4
Гречка	5,5	7,4	8,8	9,0	8,9	8,7
Цукрові буряки (фабричні)	197	308	357	391	400	495
Соя	10,2	10,7	9,5	12,5	17,6	21,3
Ріпак	13,2	16,6	27,0	23,4	27,5	30,4
Картопля	130	162	158	189	166	180
Овочі	184	209	183	191	187	196
Кукурудза (на зерно)	46,0	50,8	53,8	63,9	64,2	69,7
Горох	20,8	12,1	13,1	16,9	19,0	19,5
Квасоля	14,0	13,8	11,1	12,6	13,0	12,2

Джерело: [2–5].

Угіддя кормового призначення, на відміну від орних земель, слід розглядати як екосистеми, продуктивність яких визначається зональними та регіональними особливостями їхнього розвитку. Кормові угіддя найчастіше розташовані на заплавах великих і малих річок, на лучних терасах. Ці землі через особливості місцеположення виконують специфічні біосферні функції. Ландшафт заплави, чітко означений

річкою, з його деревами, чагарниками, озерами, староріччями, болотами, торфовищами являє собою класичний геохімічний бар'єр, на якому затримуються та очищуються стоки, що потрапляють сюди з вододілів. Цим самим заплава виконує й специфічну санітарно-гігієнічну та водорегульовальну функції [1]. У табл. 3 наведено дані урожайності кормових культур Львівської області за 2005–2014 рр.

Таблиця 3

Урожайність кормових культур у господарствах Львівської області, ц/га (2005–2014 рр.)

Кормові культури	Роки					
	2005	2007	2009	2011	2013	2014
Кормові коренеплоди	327	314	348	335	340	336
Цукрові буряки на годівлю худоби	188	169	–	–	–	–
Кормові баштанні культури	–	312	272	288	276	280
Кукурудза на силос, сінаж, зелений корм	216	228	219	228	239	221
Силосні культури (без кукурудзи)	89	64	147	109	169	191
Однорічні трави на сіно	34,8	32,7	24,9	34,0	32,7	37,0
на зелений корм	92	103	108	118	97,1	143,3
Багаторічні трави на сіно	32,8	32,4	32,2	34,3	34,8	36,8
на зелений корм	113	154	137	124	136	181

Джерело: [2–5].

Урожайність кормових культур — не менш важливий критерій для оцінювання земель сільськогосподарського призначення. З табл. 3 видно, що серед кормових культур немає таких, які можна було б виділити як найефективніші для вирощування.

Оцінювання ґрунтів (бонітування) має велике значення для їх порівняння за якістю та продуктивністю. В Україні було проведено бонітування ґрунтів спочатку за багаторічними даними врожайності сільськогосподарських культур, а в 1993–1995 рр. — за їхніми природними властивостями. Частково оцінювання ґрунтів було зроблено за врожайністю зернових культур і цукрових буряків, а бали загальної оцінки встановлювали за показниками продуктивності всіх культур, які перераховувались на зернові одиниці. Бальну оцінку ґрунтів за врожайністю сільськогосподарських культур використовували для планування виробництва сільськогосподарської продукції, аналізу господарської діяльності сільськогосподарських підприємств тощо [1].

ВИСНОВКИ

При оцінюванні земель сільськогосподарського призначення важливо враховувати такі критерії, як структура угідь і ґрунтовий покрив; екологічна стійкість земельних ресурсів; родючість ґрунтів; продуктивність орних земель; продуктивність кормових угідь (урожайність сіна); бальна оцінка земель (результати бонітування). За цими критеріями можна оцінити землі сільськогосподарського призначення як з економічної, так і з екологічної точки

зору. Тому наші подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення та дослідження цих критеріїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Булигін С.Ю. Оцінка і прогноз якості земель / С.Ю. Булигін, А.В. Барвінський, А.О. Ачасова. — Харків: Харків. нац. аграр. ун-т. — 2006. — 262 с.
2. Статистичний збірник «Сільське господарство Львівщини» / За ред. Матковського С.О. — Львів, 2010. — 170 с.
3. Статистичний збірник «Сільське господарство Львівщини» / За ред. Корисько Г.М. — Львів, 2012. — 169 с.
4. Статистичний збірник «Сільське господарство Львівської області» / За ред. Зимовіної С.І. — Львів, 2014. — 162 с.
5. Статистичний збірник «Сільське господарство Львівської області» / За ред. Зимовіної С.І. — Львів, 2015. — 248 с.
6. Профіль Львівської області: Аналітично-описова частина до стратегії розвитку Львівської області. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://surdpu.eu>
7. Закон України «Про охорону земель». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
8. Матеріали до Національної доповіді України про стан навколишнього природного середовища у 2014 році / «Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища у Львівській області в 2014 році». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://loda.gov.ua>
9. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://loda.gov.ua>

Новини Новини

Новини • Новини • Новини

ЩОДО ОБІГУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

На думку Максима Мартинюка, поточний стан земельних відносин вимагає негайних реформ у частині надання права розпоряджатися своєю власністю майже 7 млн громадян. «Розроблений Міністерством агрополітики законопроект «Про обіг земель сільськогосподарського призначення» передбачає розблокування статус-кво через запуск права продажу оренди», — вказує Максим Мартинюк. У рамках цієї моделі запускається обіг прав оренди, які, ставши активом, можуть бути використані як банківська застава. При цьому він зауважив, що позиція банківського сектору по відношенню до нового активу залишається до кінця невизначеною, що ставить під сумнів швидкий реформаторський вплив на аграрну галузь цього концепту.